

עלון המשפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שגני' מוסדות מענה שמחה ו-
בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א
פנים מאירות ז' י"ם טל: 5023637-02, פקס: 5023655-02

גלין חס' 10

גלין חודש ניסן ה'תשס"ח

דבר המערכת

בעזרת ה' לאחר ימי הפסח הבאים עלינו לטובה, נקיים בבית מדרשנו יום עיון בעניני חושן משפט. ניתן לומר כי ימי העיון שאנו מקיימים הם כבר מסורת בפני עצמה. מדי בין הזמנים מתכנסים ראשי ישיבות, רבנים, דיינים, תלמידי הכוללים וציבור אוהבי התורה לסדרת שיעורים מעמיקים בדיני ממונות. המאפיין העיקרי של השיעורים הוא, שבצד העמקות וההיקף יכול כל אחד מהמשתתפים לצאת לביתו עם הוראות הלכתיות מעשיות בענינים הנדונים. במשך השנים כיבדו אותנו במסירת שיעורים, גדולי הדיינים דוגמת הגאונים: הרב גולדברג, הרב נוסבוים, הרב סילמן והרב שפרן שליט"א. ביום עיון זה נתכבד להאזין לשיעורו של ראש ישיבת חברון הגאון ר' משה מרדכי פרבשטיין, הגאון ר' יהודא סילמן והגאון ר' נפתלי נוסבוים שליט"א. בכינוס הנוכחי נתמקד בעזרת ה' בהלכות הקשורות ב'דיני ירושה'. דינים אלו הם סבוכים ביותר, ובדרך כלל האדם המצוי אינו בקי בפרטים כיצד יש לערוך צוואה שתקפה לפי דין תורה. מודעות וידע מוקדם בענין זה, יכולים לחסוך עגמת נפש רבה וסכסוכים 'בשעה שמתו מוטל לפניו'. בנוסף הגאון ר' מתתיהו שווארץ בעל מחבר ספר 'משפט הצוואה' יודרך ויתן עצות פרקטיות כיצד לנסח צוואה. אנו מזמינים בזאת את כל שוחרי התורה לבוא להשתתף עמו ביום העיון 'זמלאה הארץ דעה את ה' כמים ליט מכסים'. הפרטים הטכניים בנוגע ליום העיון מתפרסמים במודעה בעלון זה בעמוד ו'.

חוק העינים

- א. שאל חפץ לשמוש סגולי ונאנס
- ב. כתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה
- ג. פסקי הלכות - מכירת חמץ - חלק ב'

כולל חושן משפט "אוהל יוסף"
ביד"צ לענייני ממונות "נתיבות חיים"

כוס תנחומין

ונשר קמיה משפחה הנגיד
רוף צדקה חסד
אוהב רבנו ומוקירן ואיהו נופיה רבנו
אשר חמץ בבית מדרשנו ביד נדיבה
הרב רבי בן ציון שלום זצ"ל
בן יבולח"א הרב אברהם משה הלוי דוונער
הקב"ה ירפא שברם ויעלה מזור למכתם
ומחה ה' דמעה מעל כל פנים
ח.ו.צ.ב.ה

פסקי הלכות - מכירת חמץ חלק ב'

הרב יוסף פליישמן שליט"א

1. צריך לאפשר לגוי גישה לחמץ אותו הוא קנה. אי לכך צריך: א. למסור לגוי את המפתחות של המקומות בהם מונח החמץ או להודיע לו שבמידה וירצה הוא יוכל לקחת המפתחות. ב. צריכים לכתוב בכתב ההרשאה שהמוכר מרשה את הרכ לאפשר לגוי גישה לחמץ ולתת לו דריסת רגל עד למקום בו מונח החמץ שהגוי קנה. עם זאת, כדיעבד המכירה חלה גם אם המוכר לא השאיר לגוי גישה לחמץ.
2. אדם שנוסע מביתו לכל ימי הפסח צריך להשאיר מפתח אצל שכן ולצייץ את שמו וכתובתו בשטר ההרשאה. מי שנוסע רק לחלק מהחג נראה שאינו צריך להשאיר מפתח. עם זאת, גם במקרה שנוסע לכל החג כדיעבד המכירה חלה אפילו אם לא השאיר מפתח.
3. כמוצאי החג צריך הרכ לקנות בחזרה מהגוי את החמץ ואת המקומות שהושכרו. אם הרכ לא קנה בחזרה את החמץ אין להשתמש בו משום 'גזל הגוי'. עם זאת שימוש בחמץ שלא כדיון לא מבטל את המכירה.
4. לכתחילה הרכ יקנה את החמץ בחזרה מיד כמוצאי החג. אמנם אם הגוי אחר לבוא ויש צורך גדול להשתמש בחמץ, מותר למוכרים להשתמש בחמץ על מנת לשלם לגוי את המחיר המלא באופן המבואר בהערה 12. ראוי שהרב יכתוב במפורש בשטר המכירה שבמוצאי פסח המוכר יכול לקחת מהחמץ על מנת לשלם. יש שכתבו, שעדיף לסכם זאת בעל פה ולא לכתוב כן בשטר ההרשאה ואז אפשר להשתמש עם החמץ ללא הבטלה.

1. במוסקס תאנו כמה טעמים לחובה לאפשר לגוי להגיע לחמץ א. הדין תתחד סובר שאם הגוי אינו יכול לגשת לחמץ משום שאין לו מפתח. המכירה לא חלה והמוכר עובר על 'בל יראה'. ב. הדין תתחד. ב. ד"ה ואם מוכרו. כתב: שאם לא כן הישראל צריך לבדוק את החמץ כדין המשכיר את ביתו ובזמן חיוב בדיקת חמץ המפתח היה עדיין ברשותו. [במאמר המוסגר ראוי להעיר, כי לפי הפוסקים (עיינו משנה ברורה תולד מחלוקת הפוסקים בזה שפוסקים שנית שמוכר להימכר לגוי לא חייב בבדיקת חמץ טעם זה לא שייך]. ג. עוד כתב הבית, שאם המוכר יכול לקחת את החמץ. לגוי אין סמיכות דעת לקניין ויש בזה הערמה. ובזה שם, מפרש את דברי החוספתא ב (לגירסת הרשב"א) שאין מערימים במכירת חמץ לפי טעמו השני. לפי טעם זה, נראה, כי אסור שהמוכר יחזיק במפתחות אפילו אם גם לגוי יש מפתחות אמנם בשאר האחרונים, כולל המשנה ברורה המוזכר בהערה 2 ושנתנו, שאם מטר לגוי מפתח שמיר דמי אפילו אם גם למוכר יש מפתח. המג"א תתחד והחוק יעקב מביאים רק את טעמו השני של הבית. החוק יעקב תתחד סוסיק יד' מסכים עם הט"ז במקרה שכבר בשעת המכירה לא היה לגוי גישה לחמץ. אך אם רק לאחר המכירה, המוכר נעל את הבית באופן שלגוי אין גישה, אי שנעשה שלא כדין כדיעבד המכירה חלה. האליה רבנו תתחד מסכים לדברי הט"ז לפי פירושו של החוק יעקב. הפרי מגדים במשבצות וזה תתחד וכדעתו פסק בניאר הלכה תתחד ד"ה ואם מוכר, כתב שהחסרון בזה שנועלים את החמץ היה דווקא בזמנים עברו שהתחיר של החמץ היה נקוב על גביו ואין סיבה לחנוע את הגוי מלגשת אל החמץ. מלבד חוסר רצונו של המוכר לעמוד בתנאי המכירה. אך בזמננו, שהתחיר של החמץ אינו נקוב, ומסכמים שמוכרים את החמץ לגוי בשינוי המלא והחומם נמצא עליו עד המזירה ויש לבצע שומה של המחיר, אין כניעלה חסרון. משום שכתחילה מתבצעת כדי למנוע מהגוי לאכול מהחמץ ללא שומה ובדיעבד המכירה חלה. הנוסע ביחודה קמא ארוז ית. חלק על הט"ז וסובר, שאין חסרון בזה שהחמץ נעול כלל וכלל על אף שיש בזה משום הערמה. שולא את ישראל ירצה לבעול המכירה בטענה שהמכירה היתה הערמה מלבד, בית דין לא יקבל את טענתו ולכן המכירה חלה ואינו עובר על 'בל יראה'. השער הציון תתחד חולק על הנוסע ביחודה. כיון שהחסרון של הערמה אינו מצד המוכר אלא מצד הקונה שאין לו גמירות דעת לקנות חמץ שאינו יכול להגיע אליו. עוד כתב, שאם הנוסע ביחודה מסכים בלכתחילה יש לאפשר לגוי גישה לחמץ.

2. המשנה ברורה תתחד פוסק שדי לומר לגוי היכן מונחים המפתחות ובשער הציון כתב במקור לדיון זה 'הוא פשוט. גם הערוך השולחן תתחד מסכים שדי שיאמו היכן המפתחות.

3. כי צריך שיוכל להגיע עד החמץ ממש ואם הוא לא יכול אין לך הערמה גדולה מו. כך פסק הדברי מלכאל ד.ב.ד. האגרות משה ארוז א.ק.ק. נחוט השני הלכות רביה, ביאר לשטר הרשאה את 3.
4. לדעת הגר"א אם לא מסור מפתח הדבר מעבד את המכירה אפילו בדיעבד אמנם הביאר הלכה שם מכירה על פי הפדג הנ"ל שבדיעבד המכירה חלה. עוד ראוי לצייץ שלפי הנוסע ביחודה שומא ביערה ז' אין חסרון של מסירת המפתח בדיעבד. ראיה לציון דעתו של הערוך השולחן שבדיעבד אין בעיה של אי מסירת המפתח כל עוד שהישראל לא עשה זאת בזמנה וכן במשנה ברורה שס"ב כתב 'זאוסרו גמור הוא לנהיח שום חומם או מסגר על החדר או על החמץ כדי שלא יוכל הנכיר ליעול את החמץ דמוכח מזה דכל המכירה לא היה רק הערמה בעלמא.

5. בשנה רגילה הרב מוכר את החמץ לגוי בערב פסח בשעה החמישית¹⁴. השנה, ערב פסח חל בשבת ואסור למכור חמץ בשבת¹⁵ ומאידך צריך להשאיר חמץ שאינו מכור¹⁷ בכדי לאוכלו בשבת ונחלקו הפוסקים מהי הדרך הראויה ביותר למכור בה את החמץ. להלן אציג ארבע דרכים למכירת חמץ בשנה זו.

6. הדרך הטובה ביותר מבחינה הלכתית היא, למכור לגוי את כל החמץ ולצייין בשטר שהחמץ המיוחד לצורך שבת שמונח במקום פלוני לא כלול במכירה¹⁸. הנהגים לפי הצעה זו¹⁹, צריכים להיזהר שלא להשאיר מהחמץ שלא נמכר ויש לבערו. ביעור חמץ יכול להיעשות על ידי זריקתו לשירותים²⁰. או להניחו בפח אשפה של העירייה²¹.
7. יש סוברים שעדיף למכור את כל החמץ בערב שבת ולהתנות עם הגוי שיש רשות למוכרים להשתמש עם החמץ שהם צריכים בתנאי שהם ישלמו²². בדיעבד, גם אם לא היתה התנאה מפורשת מותר להשתמש בחמץ לפי התנאים המבוארים בהערה 12.
8. יש מהפוסקים שמכרו את החמץ בערב שבת והתנו שהמכירה תחול בשבת לפני זמן האיסור²³. ויש שחולקים וסוברים שאסור לעשות קנין שיחול בשבת²⁴. בדרך זו, שמפרידים בין מעשה הקנין לחלוטו ישנם כמה בעיות הלכתיות²⁵.
9. יש סוברים, שאפשר למכור את החמץ ביום שישי ולהתנות עם הגוי שהמכירה חלה מיד אך ורק על החמץ שישאר ביום שבת בזמן חלות איסור חמץ²⁶. בדרך זו אין צורך ליחד חמץ שלא נכלל במכירה אך יש מהפוסקים שערערו על תקנה זו²⁷.

התקן נחמ' ה

5. כך יוצא לפי הט"ז והב"ח שהבואו בהערה 1. הערוך השלחן שם כותב 'דבר פשוט שהחמץ צריך להיות מונח במקום שהגוי יכול ליכנס שם מעצמו'. אמנם, בזמנו של הערוך השלחן הדבר היה לא אפשרי למסור את המפתח לגוי ולכן כתב, שנהגו להראות לגוי היכן המפתח נמצא. הדברי מלכאל בחלק ד' סוף ס"ל כ"ד פתר את הבעיה בכך שכוחים בשטר ההרשאה שהגוי יכול בהסכמת הרב לשבור את הדלת ולהיכנס ובכך פותר את הבעיה של הערמה. מובא בספר מכירת חמץ כהלכתו בכ"א שהגר"ש והאונר נוהג להורות לנוסעים לימי הפסח למסור את מפתחותיהם או לצייין בשטר היכן החמץ נמצא. וכך כתב בחוט השני שסג.
6. כיון שיש לגוי אפשרות לממש את הקניה בימים בהם המוכר יהיה בבית.
7. כמבואר בהערה 4.
8. הביאור הלכה תמח"ג, ד"ה מכירה גמורה, מביא את הגדיל ישע שכתב שיש לקנות בחזרה את החמץ הביאור הלכה כתב שבכדי לקנות בחזרה את החמץ די שהגוי יקבל כסף מהרב ויחזיר את השטר. הגם שבעלמא, כסף אינו קונה קרקע ללא שטר. במכירת חמץ הגוי אינו צריך לכתוב לישראל שטר, משום שהישראל הוא הבעלים הראשון ויש לו גמירות דעת לקנות גם ללא שטר.
9. על אף שבמכירת חמץ משכירים את המקומות בהם מונח החמץ לזמן, ולכאורה מיד שכלתה השכירות המקום חוזר לבעלות הישראל, מכל מקום יש לקנות בחזרה את המקומות בהם מונח החמץ כיון שבדרך כלל משכירים את השטח עד לזמן מה אחרי הפסח ואם המוכר רוצה להשתמש במקום מיד אחרי פסח עליו לקנות בחזרה את המקום. הטעם שמשכירים ליותר זמן מחג הפסח הוא, שאם משכירים רק עד אחרי החג ואין לגוי מספיק זמן אחר הפסח לפנות את החמץ במידה והוא רוצה לקיים את המכירה הדבר נראה כהערמה ולכן עדיף להשכיר עד זמן מה לאחר הפסח (יעויין בדברי מלכאל חלק ד כד מט שמכר עד ר"ח אייר ובחוט השני, שם, עמ' רלח שהגר"ז קרליץ נוהג למכור עד כ"ה ניסן).
10. אשל אברהם (בוטשטאש) תמח"ד.

11. ערוך השלחן תמח"כ. והטעם בכדי שלא יבואו להשתמש בחמץ לפני שקנו אותו בחזרה מהגוי.
12. הפוסקים התירו בהגבלות מסוימות לקחת החמץ ללא רשות של הגוי. אשל אברהם תמח"ד, התיר לקחת החמץ במקום צורך גדול ובתנאי שידוע שהגוי אינו מקפיד ויחזר את החמץ בפני עדים ויאמר להם שאם הגוי ירצה לשלם עבור החמץ הוא יחזיר לו את שווי כמו שהוא שווה עכשיו. בשרת האלף לך שלמה סי' רכ"א התיר בתנאי שהיהודי ילך לבית דין שישומו כמה שיהיה חמץ שמכר לגוי כדין חפץ שגובים מבעל חוב, שהרי הגוי שקנה את החמץ חייב לישראל את תמורתו והישראל גובה את חצו של הגוי תמורת החוב ולכן צריך שומת בית דין משום שללא שומת בית דין המכירה נראית כהערמה. צריך להבין, מה הצורך בשני עדים או בשומת בית דין והלא הגוי כולל לא שילם על החמץ ואם הוא ירצה לממש את הקניה של שאר החמץ הוא ינכה את החמץ שכבר נאכל ולא ישלם עליו. ונראה בפשטות שיש לעשות שומא שמה שנתנה השער בין רגע מכירת החמץ לבין הזמן בו היהודי קונה את החמץ בחזרה. עוד יתכן לומר, שהאשל אברהם מיידי במציאות בה היו מוכרים את החמץ לגוי בדבר מועט ולכן אם רוצים לחזור ולקנות יש לשלם את המחיר המלא ויש לשום זאת. לפי זה, בזמננו שנוהגים למכור לגוי במחיר מלא לפי מה שישומו שומאים מומחים אין צורך בעדים או בשומת בית דין וצריך רק היתר מביט דין לבצע את הגביה לפי האלף לך שלמה.
13. כך כתב בספר מכירת חמץ כהלכתה פרק כ"א הערה ט"ו בשם הרב אברהם צבי וויס זצ"ל. כשכותבים בשטר ההרשאה במפורש שאפשר להשתמש בחמץ אין צורך באומדנא שהגוי מסכים שהישראל ישתמש בחמץ.
14. סידור פסח כהלכתו (ערב פסח שחל להיות בשבת פרק ב הערה 5) בשם הגר"ן קרליץ. והטעם הוא שאם תנאי זה כתוב בתוך השטר הדבר נראה כהערמה.
15. אחרי שעה חמישית אי אפשר למכור את החמץ כי הוא כבר נאסר בהנאה ואיסורי הנאה אינם ברשותו של אדם.
16. כי אסור לעשות מקח וממכר בשבת כמבואר בבבב"א, ל"א ועיין ברש"י שם וברש"י ביצה כ"ב, האם האיסור נלמד מפסוק או שהוא מתקנה מדרבנן.
17. שהלא אי אפשר להשתמש עם החמץ המכור משום גזל הגוי ואפילו אם יש אומדנא שהגוי מסכים אין לקחת מהחמץ משום שבכך הוא מראה שכל המכירה אינה אלא הערמה.

18. לדוגמא - פרט ללחמניות שבשקית השקופה המונחת מעל המקור, וכדומה. עיין בספר חוט השני ה"ל ריבית ע"מ רכ"ג, נוסח שטר הרשאה מיוחד למכירת חמץ כשחל ערב פסח בשבת. בהערה ב' שם, כתוב שלא נהגו להדפיס מפורש בתוך השטר הרשאה שיש לפרט מה שלא מוכרים כיון שיש שקשה להם להיפטר מהחמץ שנשאר להם בשבת. יש לציין שבזמננו אפשר בקלות להיפטר מהחמץ כמו שכתבתי בפנים.
19. מה שאין כן לפי שאר ההצעות שהמכירה חלה ביחס לכל החמץ שנשאר.
20. כמבואר במשנה ברורה תמח"ה, החז"א קיח"ג, הסכים לדברי המשנה ברורה קודם זמן איסור חמץ. נראה כי בשירותים של זמננו החז"א מודה לדברי המשנה ברורה אפילו לאחר זמן האיסור וכן מבואר בש"ת קנין תורה ב"פ.
21. עיין מנחת יצחק ד"ו ועוד פוסקים שדנו בשאלה האם אפשר להניח חמץ בפחי האשפה של העירייה שמונחים בחצר פרטית. בש"ת אבני ישפה חלק ב' מ"ה מביא בשם הגר"ש אלשיך שאפשר להניח את החמץ בפחים שכאלו.
22. וכיון שהתנו המכירה לא נראית כהערמה שלוקח מהחמץ שמכר כבר לגוי. בחוט השני ע"מ רמ"א מופיע שטר התנאה עם הגוי. נראה שאפשר גם להתנות בעל פה כמבואר לעיל וכן נוהג הגר"ן קרליץ.
23. השואל ומשיב שתיארה סי' נ' פסק כן הלכה למעשה.

24. רע"א בתשובה א"קנט דן בשאלה זו באריכות ומסיק שאסור לעשות קנין שיחול בשבת. השואל ומשיב שם חולק וסובר שמותר להחיל קנין בשבת, כיון שכל איסור משא ומתן בשבת הוא מגזירה שמה יכתוב והכתיבה הרי מתבצעת בזמן מעשה הקנין ולא בזמן שהוא חל. בנוסף, גם אם יש איסור הוא חל רק על הקונה ולא על המקנה ומכירת חמץ הקונה הוא גוי ואין לו איסור. המהרש"ם בדעת תורה תמ"ד, א והירש"ש יעקב יבמות צ"ג, ב ד"ה תד"ה אלא, הביאו ראה מהר"טב"א יבמות צ"ג, א ד"ה דר' ינאי, נגד רע"א. בש"ת הר צ"ב א"ח א"קכו דן באריכות בשאלה זאת ומסקנתו כדעת השואל ומשיב שמותר למכור לגוי באופן שהחלות היא בשבת. לעומתו האגרות משה א"ח ג"מ דן באריכות ומסקנתו שאין ראייה לא לכאן ולא לכאן ולכן הלכה כרע"א 'שכבר הורה זקן.
25. בזה שמפרידים בין מעשה הקנין לבין חלות הקנין יש שלוש בעיות. א. אחד מהקנינים עושים עם הגוי הוא 'קנין סודר' ובקנין סודר הדין שאם הפרידו בין הקנין לבין חלוטו הקנין חל חל משום שהסודר כבר לא נמצא ביד המוכר וכלתה קנינו (עיין נדרים ח"ב). בכדי שלא להיכנס לבעיה זו יש לגוי להשאיר את סודר הקנין בידי הרב ובכך נחשב שלא כלתה קנינו. ב. קנין נוסף אותו עושים עם הגוי הוא 'קנין אודינא' שהרב מודה שהחמץ שייך לגוי ועיין חז"א ב"ק י"ח, שכתב שאי אפשר לעשות קנין אודינא שיחול לאחר זמן שהרי אי אפשר להודות בעובדה שעדיין לא התרחשה. הדרך לפתור בעיה זו היא שהרב יודה שעשה קנין אחר שחל לאחר זמן. ג. האמרי יוסף שם, מעיד שפעמים רבות הגוי מתחרט אחר המכירה ואם הקנין עוד לא חל, חזרתו מועילה כדין 'המקדש לאחר שלושים' (קידושין נט) והקנין בטל.
26. כך פסק המהרש"ם דעת תורה תמ"ד, א. יש לציין שבדרך זה אין חסרון של קנין שחל בשבת כיון שהקנין חל בערב שבת אלא שיש תנאי שרובץ עליו ותנאי מילתא אחרייתא (אגרות משה שם, סוף התשובה ד"ה ולמכור).

27. לכאורה בפתרון זה יש חסרון של ברירה שהרי הדבר אינו מבורר איזה חמץ נמכר עד זמן האיסור אמנם המהרש"ם שם מתייחס לבעיה זו וכותב שלפי מה שכתב שהתב"ב ס"א, ג, גם כאן אין כאן חסרון של ברירה כיון שבעצם אפשר לעשות את הקנין כבר עכשיו שיחולו בשבת אלא שרובץ עליו איסור מדרבנן וגם מדרבנן זה איסור בלבד אך בדיעבד הקנין חל ולכן אין חסרון של ברירה. עוד כתב שכיון שעושים ביטול חמץ, ביעור חמץ או מכירתו הם רק מדרבנן ואין חסרון של ברירה שהרי קיימא לן יש ברירה מדרבנן. האמרי יוסף (שם) חולק וכותב שהלא יש אנשים רבים שאינם יודעים שצריך לבטל חמץ וגביהם בל יראה הוא איסור דאורייתא ובדאורייתא אין ברירה.

שאל חפץ לשימוש סגולי ונאנס

שאלה:

אדם שאל מחברו סכין של מילה להניח תחת ראשו של הרך הנימול את סכין המילה כשמירה מפני המזיקין. איתרע והסכין אבדה באונס האם השואל חייב או לא.

תשובה:

שאלה ליראות בה:

איתא בגמרא בימי צוא: "בעי רמי בר חמא... שאלה ליראות ושידה נראה עשיר חשוב, ולא ימשכו בעלי בתים ידיהן ממנו להקיפו באמנה ובאשראי בה - רש"י מהו ממונא בעינן והאיכא או דלמא ממונא דאית ליה הנאה מיניה ושנהנה בבהמה עצמה בעינן - רש"י". ובשו"ע שמוי "שאל פרה לרבעה או ליראות... הרי זה ספק, ואין מוציאין מידו". ולפי זה לכאורה נראה ששימוש בסכין לצורך סגולה אינו שימוש בחפץ עצמו ודומה הדבר לשאלה ליראות בה ופטור.

ומה דעביד הבעלים בספרו עביד השואל לעת השאלה, ונמצא ממה דהוי ממון היינו מלימוד דעל זה קאי גם לבעלים, מגדר הוה אית ליה הנאה לשואל ודאי דחייב באונסין ומיקרי ממונא דאית ליה הנאה מיניה היינו ממה שמיקרי ממון... הרי לנו, שהאור שמח סובר שכין ששאל חפץ, שגם לבעלים עומד אך ורק ליראות בו, דינו כשואל. לפי זה, בסכין פגומה שכבר איננה עומדת למול בה וכל השימוש בה כיום הוא לסגולה בלבד, לדעת האור שמח אין בשאלתה פטור של שאלה ליראות בה.

גם בסכין כשרה יתכן שאין פטור של שאלה ליראות בה:

אפילו בסכין כשרה, שהשימוש העיקרי בה הוא לברית מילה, יש לחקור האם שימוש בה כסגולה נחשב כשאלה ליראות בה או לא. כי מחד גיסא ניתן לומר ששימוש סגולי הוא לא שימוש בגוף החפץ אך מאידך גיסא אפשר לומר, ששאני שאלה ליראות בה, שהנאה אותה השואל מקבל היא לא הנאה ישירה מהחפץ. שהרי ההנאה היא, שעל ידי החפץ השואל אנשים חושבים אותו לאדם עשיר וסוחרים איתו, היא לא הנאה מגוף החפץ. מה שאין כן ההנאה מהסכין על אף שהיא ההנאה סגולית בלבד היות והסגוליות היא אחת מתכונות החפץ, ההנאה נחשבת ההנאה כהנאה מגוף החפץ ואין לשואל פטור של שאלה ליראות בה. ואמנם הגאון ר' זלמן נחמיה גולדברג שליט"א פסק לי, שמסברא נראה ששימוש סגולי הוא ככל שימוש אחר ואין פטור של שאלה ליראות בה.

האם בחפץ שתמיד השימוש בו הוא ליראות יש פטור של שאלה ליראות בו:

הקצות החושן עב"ל ד כתב שהשואל ספר על מנת ללמוד בו מחבירו. אין עליו חיובי שואל, משום שאין כל הנאה שלו שהרי מצות לאו ליהנות ניתנו והקצות שם ממשיך, שאע"פ שהוא נהנה מהספר בכך שאינו צריך להוציא מעות לקנות ספר, הנאה זו לא נחשבת להנאה, כיון שהוה כשאלה ליראות בה. ובנתיבות שם, חולק, שהרי הוא יכול להשכיר לאחרים בכסף ואם כן יש לו הנאה ממונית. ובמשובב שם חולק, וכתב, שאם הנאה כזו שיכול להשכיר לאחרים נחשבת כהנאה, אם כן בכל שאלה ליראות בה יכול להשכיר לאחרים על מנת ליראות בה, ועל כרחך שצריך ליהנות מגוף החפץ כמו שכתב תוס' בי"מ שם ד"ה ממונא, "פ' שמשמש בה". גם המחנה אפרים בהלכות שאלה ופקדון סי' ג' כתב כדעת הקצות.

חכמת שלמה - חפץ של סגולה דינו כדבר שאין גופו ממון ואין בו חיובי שמירה:

החכמת שלמה סי' שמי מחדש חידוש נפלא, שכל חפץ שעומד לשימוש סגולי אין בו חיובי שמירה, משום שדינו כישטרי שאין גופו ממון ואיתמעט מפרשת שומרים. ביאור דבריו נראה, שחפץ שכל ערכו נובע מסיבה חיצונית ולא מהחפץ עצמו נחשב כאין גופו ממון, כמו שטר שערכו נובע מחמת זה שהוא משמש כראיה על חוב אך בשלעצמו חסר ערך.

גדר הפטור שאלה ליראות בה:

אך באור שמח שאלה ופקדון ג' חולק על דבריהם וסובר ששאלת ספר לא נחשבת לשאלה ליראות בה. וכתב שם "ולדעתי לא נהירא דעיקרא דחייבה התורה לשואל היינו משום דכמו דבעלים אם מת לו וכל אונסיו שלו, כן לשענתא דא הוי כבעלים ופרה ברשותיה קיימא דהא אין לבעלים לזמן שאלה תועליות בפרתו כיון דהיא שאלה, ולכן חייביה רחמנא באונסין דהוי פסידא דיליה כמו בבעלים, ואם כן בשואל אותה לראות בה כיון דאף לשעה חדא לא הוי כבעלים דאין לו שום קנין לשעה בה, רק למידי דאינו מגוף החפץ ולא להכי קיימא... אבל במשאל ספר ללמוד הלא כל שויא של ספר משום דקאי ללמוד ומשום הכי קאים בדמי בשוקא וזה גדר שויו, בודאי דהוי שואל וחיוב דהוא כמו שאל פרה לאחרש, דגם הכא הוי בעלים לשעה,

לסיכום: נראה, כי אפילו בסכין כשרה וכל שכן בסכין פסולה אין פטור של שאלה ליראות בה. עם זאת, דעת החכמת שלמה שהחפץ משמש למטרות סגוליות אין עליו חיובי שומר.

כתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה

שאלה:

א. כתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה והחופה התקיימה בלילה, מה דינה לכתחילה ובדיעבד.
ב. מה הדין אם נחתמה הכתובה בלילה אך קבלו קנין על הכתובה ביום.

תשובה:

שטר חוב מוקדם - פסול

כתב המחבר בחו"מ מגז, שטרי חוב המוקדמים, פסולים, שהרי טורף בהם לקוחות שלא כדין... ולפיכך קנסו אותו חכמים, ולא יגבה בשטר מוקדם (אפילו מנכסים שהתברר על פי עדים שנמכרו אחרי זמן ההלוואה) אלא מבני חורין, גזרה שמא יטרוף בו מזמן ראשון שהקדימו... ואם יטעון הלוה: פרעתי, דינו כטוען כן בשאר שטרות (שאינו נאמן לטעון פרעתי). ואם טען: לא היו דברים מעולם, הוחזק כפרן. והוסיף הרמ"א: ויש אומרים דפסול לגמרי. הרי לנו, ששטרי חוב המוקדמים פסולים לגבות בהם מנכסים משועבדים, משום שטורף בהם מלקוחות שקנו קרקע מהלווה לפני שלוה וממילא הקרקע שרכשו איננה משועבדת לחוב, אך המלווה שיש בידו שטר שזמן ההלוואה הנקוב בו מוקדם לזמן האמיתי של ההלוואה יוכל לגבות מהלקוחות שלא כדין. ביחס לנכסים בני חורין, דעת המחבר שלגביהם השטר כשר משום שאין חשש של גבייה שלא כדין שהלא אפשר לגבות מנכסי הלווה אפילו אם הם נקנו לאחר זמן ההלוואה. אך הרמ"א סובר, שעל אף שאין כל חשש בגביית בני חורין היות והשטר הוא מוקדם, פקע ממנו שם שטר והוא פסול לגמרי. עוד כתב המחבר בסעיף טז' ששטר שנכתב ביום ונחתם בלילה פסול משום שהוא מוקדם.

אמנם ישנם שלושה אופנים בהם שטר מוקדם כשר:

- א. אם עשו קנין לפני עדים, אפשר אפילו אחר זמן רב לכתוב שטר עם תאריך של יום הקנין. הטעם הוא שיסתם קנין לכתובה (של שטר) עומד' ולכן העדים מוציאים קול מזמן הקנין שפלוני לזה מפלוני והלקוחות של הלווה יודעים להיזהר ולא לקנות ממנו.
- ב. כתב המחבר שם, שאם היו עסוקין באותו ענין עד הלילה כשר. דהיינו הסופר התחיל לכתוב ביום והעדים היו מזומנים לחתום ביום, אלא שהיו צריכים להמתין מלחתום עד שהסופר יסיים לכתוב את השטר ואירע שהסופר סיים רק בלילה וחתמו אז, השטר כשר. הטעם הוא, שהעדים מוציאים את הקול כבר ביום. המקור של דין זה, הוא מהגמרא גיטין יח, א.
- ג. שטר מעשה בית דין, כשר אפילו שנכתב ביום ונחתם בלילה. טעם הדין הוא, שמעשה ב"ד יש לו קול. גם דין זה מקורו מהגמרא בגיטין שם. נחלקו הראשונים, האם שטר כתובה דינו כמעשה בית דין או לא. דעת הרשב"א ששטר כתובה דינו כמעשה בית דין והר"ן חולק, עיין ש"ך מג, לד.

מחלוקת הר"ן והרמב"ם בעסוקים באותו ענין:

בדין שכתב המחבר שבעסוקין באותו ענין אין חסרון של נכתב ביום ונחתם בלילה, מצאנו מחלוקת בין הרמב"ם והר"ן. דעת הר"ן בגיטין ח, ב מדפי הר"ף, שרק בשטר הלוואה שכבר הלווה לו המעות ואחר כך רוצה המלווה לכתוב שטר בכדי שיוכל לגבות ממשועבדים, בזה אמרין שמועיל עסוקים באותו ענין ואף שנכתב ביום ונחתם

בלילה כשר. אבל בשטרי חוב, שאדם רוצה להתחייב כסף לחבירו על ידי קנין או שטר, אף על פי שהוא מתעסק בהסכמתו והם מדברים על ענין ההתחייבות כבר ביום ונגמר הדבר בלילה, אי אפשר לכתוב שטר עם תאריך של הזמן בו הם התעסקו בענין ההתחייבות. הטעם הוא, שביום לא היה כי אם דברים בעלמא. ואף על פי שהלקוחות שמעו שהעסק התחיל ביום, מכל מקום הרי על פי דין הם אינם משועבדים מהיום כיון שלא חל חיוב ביום ולא היה ביניהם אלא דברים בעלמא. אמנם, הר"ן מדייק מדברי הרמב"ם שגם בשטר חיוב מועיל עסוקים באותו ענין, שהרי הרמב"ם סתם וכתב בהלכות מלוה ולוה כג, שעסוקים באותו ענין מהני. המחבר מגיז פוסק כדברי הר"ן שבשטרי חיוב לא מהני עסוקין באותו ענין והש"ך שם בס"ק לו' כתב שמהרמב"ם ושאר פוסקים לא משמע כן, שהרי לא חילקו בכך, ומשמע שהש"ך סובר להלכה כהרמב"ם. גם הט"ז מביא ראיה לשיטת הרמב"ם, וע"ע בסמ"ע ס"ק לב' בענין זה.

העולה מכל הנ"ל:

לגבי כתובה שהיא שטר התחייבות, שהחתן מחייב את עצמו בדבר שלא היה חייב בו מעולם. אם נכתבה ביום ונחתמה בלילה, לדעת הרמב"ם כשרה ולדעת הר"ן פסולה. הגם שהש"ך והט"ז סוברים כהרמב"ם שמהני עסוקין באותו ענין, מכל מקום מידי ספיקא לא נפקא, כיון שהמחבר מחמיר בזה. וכן כתב החכמת שלמה בהגהותיו כאן, דהוי ספיקא דדינא, בפרט נגד הכרעת המחבר.

שאלת שלום - בכתובה הר"ן מודה לדעת הרמב"ם:

אמנם בשו"ת שאילת שלום (הרב שמואל שמעלקא טויבש זצ"ל זאלקווא - תרכט) מהדורא תנינא סי' עא' מחדש, שבשטר כתובה אין מחלוקת בין הר"ן להרמב"ם והר"ן מודה שמהני עסוקין באותו ענין והשעבוד חל כבר ביום. השאלת שלום מסביר, שסברת הר"ן לחלק בין שטרי הלוואה לשטר התחייבות היא, שאדם אינו משעבד את נכסיו לגבות מהם אלא אם קבל כבר איזה ממון או טובת הנאה ולכן בשטר הלוואה שכבר היה ההלוואה ואחר כך הלווה עושה שטר ומשעבד את נכסיו להמלוה, בזה אמרין שאם היו עסוקין באותו ענין, אפילו שנכתב ביום ונחתם בלילה, השעבוד חל כבר ביום והשטר כשר. מה שאין כן בשטר התחייבות, כיון שהמתחייב לא קיבל שום טובת הנאה, הוא לא יכול להתחייב בזה שהוא עסוק באותו ענין, משום שעיסוק זה אינו אלא בגדר דברים בעלמא. לפי הסבר זה, מחדש השאלת שלום ששטר כתובה על אף שהוא שטר התחייבות, מכל מקום כיון שמצאנו שבשעת הקידושין אפשר להתחייב בדיבור בעלמא, וכמאמר הגמרא כתובות קב, א' הן הן הדברים הנקנים באמירה' והטעם הוא משום שיש 'איקרובי דעתא' ו'חיבת חתנות', גמר ומשעבד נפשיה והשיעבוד חל כבר ביום אם היו עסוקין באותו ענין גם לדעת הר"ן. השאלת שלום שם, מביא את דברי הרמ"ע מפאנו בסי' סה' שכתב שכתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה פסולה אפילו בדיעבד, ואפילו אם היו עסוקין באותו ענין כדעת הר"ן. וכתב שאין בזה סתירה לדבריו כיון שהרמ"ע מפאנו עוסק במקרה שהצדדים לא השתוו ביניהם על גובה הכתובה ולכן אין חיבת חתנות ולא מועיל עסוקים באותו ענין.

10. בשנה רגילה חייבים למכור את החמץ עד שעה חמישית משום שאחר כך החמץ נאסר בהנאה ואי אפשר למכרו. בשנה זו, אפשר למכור עד ממש סמוך לשבת ואכן לדעת פוסקים רבים ראוי לנהוג כן. מאידך יש סוברים, שגם בשנה זו ראוי למכור את החמץ בשעה בה מוכרים בשנה רגילה, זאת בכדי שבשנה הבאה לא יבוא למכור לאחר זמן האיסור²⁸. יש שמוכרים בשעה הרגילה בכל שנה ומזמינים את הגוי סמוך לשבת

ממש פעם נוספת לקנות²⁹

28. הזכור לאברהם חלק ג אות פ' ס"ק קיב' והמהר"ם שיק אורח רה' סוברים שיש למכור את החמץ ביום שישי באותה שעה שמוכרים בכל שנה בכדי שלא יבואו בשנים אחרות לטעות ולמכור לאחר הזמן ואכן היו דברים מעולם ועיין נטעי גבריאל ערב פסח שחל להיות בשבת פרק ה' ובסדר פסח כהלכתו שם הערה 3 בשם הגר"ם קרליץ. הפוסקים הנ"ל לומדים את דין זה מהדין שמבואר בשרע' תמ"ב ש'טוב לבער בערב שבת קודם חצות כדי שלא יבוא לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות. לעומתם סוברים האמרי ישר א, קמ"ו: הדברי מלכיאל חלק ד כ"ד, מט: המנחת אלעזר ג"כ: והאוריין תליתאי סי' סד', שאין להשוות בין החיוב לשרוף חמץ שהוא מן הדין לבין מכירת חמץ כולו שאינה כולל אלא דרך להפקיע את עצמו מחיוב ביעור חמץ. עוד כתבו שמכירת חמץ מסורה לרבנים ותלמידי חכמים והם לא יבואו לטעות, מה שאין כן ביעור חמץ שמסור לכל. עוד כתבו, שאפילו הדין שיש לבער את החמץ ביום שישי בשעה חמישית גם בערב פסח שחל להיות בשבת אינו מדין הגמרא, אלא מנהג שהנהיג רש"י כמו שמבואר בבי' סי' תמ"ד בשם המרדכי והבו דלא לוספי עלה. לדעת הפוסקים שלא צריך למכור בשעה החמישית ראוי למכור ככל האפשר סמוך לשבת בכדי לכלול גם את החנויות שממשיכות לסחור בחמץ גם לאחר שעה חמישית וכך אכן נוהג הגר"ם קרליץ.

29. נטעי גבריאל שם הערה ח' בשם הגר"ם פיינשטיין. הגר"ם זצ"ל פסק שעדיף למכור שתי פעמים, פעם אחת בבוקר בשעה הרגילה בכל שנה ופעם נוספת סמוך לשבת. נראה כי את המכירה השנייה יש לעשות בצנעה דאם לא כן מה הועילו חכמים בתקנתם. במאמר המוסגר ראוי להעיר, כי המהרש"ם בהגות לאורחות חיים תמ"ב, והגר"ם פיינשטיין סוברים שגם את ביעור החמץ לא צריך לעשות עד סוף השעה החמישית כבכל שנה ודי שיבער את חמצו עד חצות כיון שגם בשנה רגילה מדאורייתא די שישרוף את החמץ לפני חצות. המהרש"ם מדייק כן מדברי השרע' שכתב 'קודם חצות'. אמנם המשנה ברורה שם, כתב 'שקודם חצות' הוא לאו דווקא וצריך לומר קודם שעה שישיית.

האם יש חסרון של 'מיחזי כשיקרא' אם כתבו בכתובה 'וקנינא מיניה' והקנין היה רק בלילה?

עוד כתב הרמ"ע שם, שמלבד החסרון של שטר מוקדם יש חסרון נוסף שבכתובה כתוב 'וקנינא מיניה' והעדים חתמו על השטר אפילו שהקנין לא נעשה עד שעת החופה בלילה ושטר זה הוא 'מזויף מתוכו'. על טענה זו חולק השאלת שלום וכותב שאין בכך חסרון, משום ש'למיחזי כשיקרא לא חיישינן'. עם זאת, בסוף התשובה שם מסיים השאלת שלום "ובכל זאת כמה דאפשר להיזהר אני מזהיר להש"ץ דפה להיזהר בזה אבל קשה להיזהר בזה וכו' ואני מעלים עין בדבר לאשר באמת על פי הדין אין חשש כלל".

דעת השאלת שלום קשה להבנה:

אמנם דברי השאלות שלום קשים מכמה בחינות:

א. עצם חידושו של השאלת שלום שאפילו קודם הכניסה לחופה יש סברא של 'אקרובי דעתא' ו'חיבת חיתון' שלכן גמר ומשעבד נפשיה אפילו בלא קנין, טעון הוכחה. ואדרבה בראשונים משמע שרק אחרי שנכנסה לחופה יש 'חיבת חיתון'. עיין ברש"י יח, א ד"ה אף משעת כתובה שכתב "משעת כתיבה דנכנסה לחופה דקירוב חתנות הוא חייל שיעבודה". ועיין בעוד ראשונים שהתבטאו באופן דומה, עיין הגהות אשר"י שם, ז, בר"ן ח, ב בדפי הר"ף וברמב"ן שם בד"ה אף כתובה, ובהגהות חכמת שלמה בסי' מג וכן מבואר במנחת פתים אבה"ע"ז סי' סו'. ועיין עוד בכוכב מיעקב סי' קצו' מה שדן בביאור דברי רש"י והר"ן.

ב. הרמ"א באבן העזר סו, ח חולק על המחבר וסובר, שעל אף שחיבת קידושין מועילה שכתובה אינה צריכה קנין מכל מקום תוספת כתובה צריכה קנין משום שתוספת כתובה חלה בזמן הנישואין ואז אין חיבה כל כך. גם הט"ז שם סובר להלכה כדעת הרמ"א. ואם כן אפילו אם נסבור כדעת השאלת שלום, שאפילו ללא קנין מהני עסוקים באותו ענין מכח חיבת חיתון מכל מקום לגבי תוספת כתובה הלא דעת הרמ"א שצריך דוקא קנין. והגם שהח"מ והגר"א שם סוברים שלא בעי קנין מכל מקום הרי הרמ"א מחמיר בזה ולכתחילה לכל הפחות ראוי לחוש לדבריו.

ג, כמו כן לא מובן מה שכתב שאין חסרון בזה שכתוב בכתובה וקנינא מינה ביום אפילו שהקנין היה רק בלילה משום ש'למיחזי כשיקרא לא חיישינן'. שהרי הרמ"א באבה"ע"ז סו, א כותב שאין לעדים לחתום הכתובה אלא לאחר שקיבל החתן קנין לפניו ויש מקומות שמקילין בזה. מקור פסקו של הרמ"א הוא המרדכי בגיטין סי' שמ"ב, ועיין בביאור הגר"א אות ט' שדעת הרמ"א להחמיר בזה ולכתחילה חיישינן למיחזי כשיקרא. גם פשוט לשון המחבר בחו"מ מו, ד מורה כדברי הרמ"א וכמו שמבואר שם בש"ך ס"ק ס'. ועיין בנחלת שבעה סי' יב, ע"ב שגם נקט כן להלכה ומוסיף שהרמ"א שכתב שיש מקומות שמקילין בזה היינו דווקא בשעת הדחק כגון במקומות שעושין החתונות ביום שישי ועושים את החופה סמוך לשבת באופן שאם לא יחתמו העדים קודם הקנין יכול לבוא לידי איחור ולכן טוב יותר לחתום קודם הקנין ולסמוך על דברי המרדכי שלא הוי מיחזי כשיקרא כיון דעסוקין באותו ענין. והגם שהש"ך מו, נט סובר שלא חיישינן למיחזי כשיקרא אפילו לכתחילה מכל מקום הרמ"א הרי מחמיר בזה.

אחרי שנתבאר שדברי השאלת שלום קשה להולמן נראה שאם אירע שכתבו את הכתובה ביום ועשו את הקנין והחתימה בלילה ראוי לכתוב כתובה אחרת.

חשש מיחזי כשיקרא אפילו כשעשו קנין:

אמנם לגבי החשש של מיחזי כשיקרא, יש לדון בנקודה נוספת. שהרי בכתובה, כתובים לשונות שמורים שהאשה נתקדשה לבעלה, והרי אם החופה לא התקיימה עד הלילה נמצא שמה שכתוב בכתובה הוא שקר. לגבי חסרון זה של מיחזי כשיקרא לא יועיל אם עשו קנין כיון שמכל מקום לא נתקדשה. ואכן, הלבוש באבן העזר סו, יא כתב "מן הדין היה ראוי ליזהר שלא לכתוב הכתובה עד אחר שקבל החתן הקנין דמיחזי כשיקרא, וגם היה מן הראוי שלא לחתום הכתובה עד אחר החופה, דאין יחתומו על 'וצביאת מרת פלונית והות ליה לאינתו' קודם שתיכנס לחופה והוא שקר גמור".

וממשיך הלבוש ומלמד זכות על כך שלא נהגו להקפיד בכך, וכותב "ומה שהעולם אין נזהרין בזה, משום דלפעמים כשעושין החופה בערב שבת יש תיגרא ביניהם ומשהין החופה עד סמוך לחשיכה, ואם היו מאחרין החתימה עד אחר החופה לא היו יכולין לחתום מחמת שהוא שבת, לכך חותמין קודם לכן בכל הכתובות, וסומכין כיון שעסוקין באותו ענין לא מחזי כשיקרא. אבל יש מקומות שנהגו שאין חותמין הכתובה עד אחר החופה ונעשה הקנין בפניהם כשהכלה עומדת תחת החופה".

1. ועיין שם עוד הסבר שכיון שידוע שלפעמים החופה מתאחרת לא יבואו לסמוך על הזמן הנקוב בכתובה. לפי דרכו הראשונה של השאלת שלום אפשר לתרץ קושיית הט"ז בסי' מג"ז על הר"ן ופשוט הוא. ועיין בחזו"א אבה"ע"ז סי' פח"ד מה שכתב בזה.

יום עיון

מודעה רבא לאורייתא

בשמחה רבה הננו לבשר בזה ולהזמין את הציבור הרחב לכנס הגדול

יום העיון השישי
בענין ירושה וצוואות

אשר יתקיים בעוה"ת
ביום רביעי כ"ה ניסן תשס"ח
בהיכל כוללנו בביה"ב היכל שמואל
רח' פנים מאירות 1 קרית מטרסדורף,
פעיה"ק ירושלים תובכ"א
במעמד ובראשות מרנן ורבנן
גדולי הדינים יושבי על מדין שליט"א

סדר היום:

- 3.30 תפילת מנחה
- 3.50 הגאון ר' משה שלוינגר שליט"א ראש מוסדות מענה שמחה דברי פתיחה
- 4.00 הגאון ר' נפתלי נוסבויס שליט"א
בענין מצוה לקיים דברי המת' - בחשבונית בנק
- 5.00 הגאון ר' מתתיהו שווארץ שליט"א בעמח"ס "משפט הצוואה" הדרכה בכתיבת צוואה
- 6.00 הגאון ר' יהודא סילמן שליט"א
בעניני ירושה
- 7.00 הגאון ר' משה מרדכי פרבשטיין שליט"א ראש ישיבת "חברון"
בענין גבית חוב מחלק בכורה
- 8.30 תפילת ערבית

לאחר תפילת ערבית, ביה"ד יפתח לפניית הציבור
ניתן להאזין לשיעורים בשידור חי ב"קול הלשון", 03-617-1111
בית ההרואה פתוח בימי א-ה בין השעות 3.30-1.40 בצהריים.

לפרטים נוספים ולהזמנת תורים לדיוני ביה"ד ניתן לפנות:
טל': 02-502-3637 tel: נייד: 052-764-2346 cell:
פקס: 02-502-3655 fax:

ועיין בשו"ת מנחת שלמה תגינא סי' קכח' שמחמיר לכתחילה שהחופה תהיה בעונה אחת עם זמן הכתיבה אף על פי שהקנין נעשה ביום, משום שאם לא כן נמצא שהעדים חתמו שהאשה נתקדשה כבר ביום ואליבא דאמת הרי היא לא נתקדשה עד הלילה. אמנם, מסתימת רוב הפוסקים נראה שלא חששו לזה. וכן הורה בעל שבט הלוי (הובא בכתובה כהלכתה).

אגרות משה - גם אם עשו קנין ביום לא מועיל אם חתמו בלילה:

האגרות משה אבהע"ז ח"ד ק, ד וסי' קה, כתב, שבזמנינו שעושים את הקידושין והחופה ביחד, לא מועיל שיעשו קנין לפני הקידושין בשביל להתחייב בכתובה גם ללא חתימה. וכתב שם שהטעם הוא, שחיוב כתובה הוא חיוב בין בעל לאשתו וכל עוד שהאשה איננה מקודשת אי אפשר להתחייב בכתובה כלל ולכן הקנין לא מועיל. בדברות משה מוסיף להוכיח כן מדברי התוספות ב"מ ז, ב על הגמרא שאומרת שאם מצא שטר כתובה בשוק והבעל מודה שהוא עוד לא שילם לאשה את כתובתה יחזיר לאשה. וכתבו תוס' ד"ה בזמן, שאין לחוש שמא כתב את השטר כתובה קודם האירוסין והתכוין לארס באותו יום ולתת לה את הכתובה באותו יום וקרה שהתאחרו האירוסין ליום אחר ואז נתן לה את השטר ותבוא לטרופ מהלקוחות מזמן הכתיבה. תוס' שם לא כתבו מדוע באמת אין לחוש לחשש שכזה, ומסביר האגרות משה שלפי דבריו, שאין אפשרות להתחייב בשטר כתובה לפני האירוסין, מובן שאין לחוש משום שכתובה כזו לא מועילה, ולכן אין טעם לכתוב כתובה שכזו.

הבית יעקב - קנין מועיל אפילו כשחתמו בלילה:

אמנם כבר בשו"ת בית יעקב (נדפס בשנת תנו') סי' קלג, דן בשאלה האם אפשר להתחייב בכתובה לפני האירוסין ומסיק שאפשר וכראה מביא את דברי התוספות הנ"ל לאידך גיסא שאפשר להתחייב בכתובה אפילו לפני האירוסין, שהרי תוספות כתבו שאין לחוש ומשמע שאין חשש שעשו כך אך אם היו עושים כן הכתובה היתה חלה. בספר כתובה כהלכתה, מביא ראה גדולה נגד האגרות

משה שכתב שכתובה לפני האירוסין איננה חלה המהר"י ברונא בסי' לה' (והביאו המהרש"ל לכתובות פא, לו) בשם המהר"י וויל, שאשה שהתקדשה ולאחר זמן התברר שהקידושין היה בהם טעות והם לא חלו והיא רוצה להתקדש עוד פעם שיכולה לסמוך על כתובתה הראשונה. וחזינן שאף שהתברר שהיא לא היתה מקודשת כלל וחתמת הכתובה היתה קודם האירוסין הכתובה חלה.

גם בשו"ת כוכב מיעקב סי' קצו' ובמנחת פתים אבהע"ז סי' סו' פוסקים שאפשר להתחייב כתובה קודם הקידושין. העולה לדינא:

- (א) בזמנינו שנהוג לכתוב בכל הכתובות 'וקנינא' אם אכן עשו קנין ביום, רוב הפוסקים סוברים שאין שום חשש בזה ולא הוי מוקדם אפילו חתמו בלילה. אמנם האגרות משה מחמיר בזה וסובר שזהו שטר מוקדם.
- (ב) אם לא עשו קנין והכתובה נכתבה ביום ונחתמה בלילה מן הראוי לכתוב כתובה אחרת. דין זה אמור אפילו במקרה והיו עסוקים באותו ענין.
- (ג) בשעת הדחק ניתן לסמוך על שיטת הרמ"א באבן העזר סו, א שדי בעדים ואין צורך בכלל בשטר כתובה. בפרט שבנדון דידן אפשר לצרף את שיטת הרשב"א ששטר כתובה נחשב כמעשה בית דין ואפשר לצרף את שיטת הרמב"ם שמועיל עסוקים באותו ענין.
- (ד) אפילו שכותבים וחותמים ביום יש לכתחילה ליהזר שהעדים יחתמו על הכתובה לאחר נטילת הקנין שלא יהיה מיחזי כשיקרא'. לדעת הלבוש יש להדר שהעדים יחתמו תחת החופה גם אם היה קנין ונהרא נהרא ופשיטה.

גליון חודש ניסן תשס"ח מוקדש לעי"נ

הנגיד הרב רבי בן ציון שלום זצ"ל בן יבדלה"א הרב רבי אברהם משה הלוי דונער שתמך בבית מדרשו ביד נדיבה.

ת.נ.צ.ב.ד

הקדשות והנצחות לגליון חודש אייר תתקבלנה בשמחה עד ליום כ"ה ניסן בטלפון: 02-502-3637 או בפל': 052-7642-346

4414 יאיר יאירי י"ב 4629/85-20